

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.45>

ПОЗАЧЕРГОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Монастирський М.В.,
*аспірант кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-6295-1286
e-mail: mirekcom6@gmail.com*

Монастирський М.В. Позачергові парламентські вибори в Україні під час воєнного стану.

Стаття присвячена малодослідженому в Україні питанню законодавчої заборони позачергових, або дострокових, парламентських виборів в період дії спеціального правового режиму воєнного стану. Предметом дослідження є такий різновид дострокових парламентських виборів, як проміжні вибори народного депутата.

Актуальність дослідженого питання обумовлена триваючим в Україні режимом воєнного стану і необхідністю проведення цих виборів. Складність дослідженого питання обумовлена законодавчою заборонаю проводити будь-які вибори в Україні під час цього воєнного стану.

Визначена суттєва різниця між черговими і позачерговими парламентськими виборами в умовах цього воєнного стану: заборона проводити чергові парламентські вибори залишає країну із чинним парламентом, а заборона проводити позачергові парламентські вибори позбавляє країну чинного парламенту.

З метою дослідження правомірності цієї заборони щодо проміжних виборів народних депутатів проаналізовано: по-перше, публікації українських науковців щодо цих проміжних парламентських виборів в умовах цього воєнного стану; по-друге, законодавче обґрунтування державного органу управління виборами в Україні щодо не призначення і не проведення цих проміжних парламентських виборів під час цього воєнного стану на прикладі крайньої справи від 13 грудня 2023 р.

З'ясовано серед головного: по-перше, що ця заборона не є нормою Конституції України ні для науковців, ні для державного органу управління виборами; по-друге, що ця заборона не має достатньої юридичної сили без конституційного обґрунтування; по-третє, що ця заборона не має беззаперечний зв'язок узгодженості із Конституцією України: одні стверджують, що ця заборона відповідає статті 64 Конституції України, інші стверджують, що не відповідає, а суперечить їй.

Запропоновано вважати альтернативою цій забороні виборів під час цього воєнного стану виборчий ценз воєнного стану – спеціальне і тимчасове обмеження кола виборців для проведення цих проміжних виборів в умовах цієї війни. Запропоновано конкретний варіант цього цензу - ценз юридичної особи.

Ключові слова: вибори, воєнний стан, чергові вибори, позачергові вибори, парламентські вибори, проміжні вибори народного депутата, виборчий ценз.

Monastyrskiy M.V. Extraordinary parliamentary elections in Ukraine during martial law.

The article is devoted to the little-studied issue in Ukraine of the legislative ban on holding extraordinary, or early, elections of People's Deputies of Ukraine during the period of the special legal regime of martial law. The subject of the research is such a type of early parliamentary elections as mid-term elections of a people's deputy.

The urgency of the researched issue is due to the ongoing martial law regime in Ukraine and the need to hold these elections. The complexity of the investigated issue is due to the legal ban on holding any elections in Ukraine during this martial law.

A significant difference between ordinary and extraordinary parliamentary elections in the conditions of this martial law has been identified: the ban on holding ordinary parliamentary elections leaves the country

with a valid parliament, and the ban on holding extraordinary parliamentary elections deprives the country of its current parliament.

In order to investigate the legality of this ban on mid-term elections of people's deputies, the following were analyzed: firstly, the publications of Ukrainian scientists regarding these mid-term elections of people's deputies in the conditions of this martial law; secondly, the legislative justification of the body of state management of the election process in Ukraine regarding the non-appointment and non-holding of these interim parliamentary elections during martial law, using the example of the case of December 13, 2023.

Among the main things, it was clarified: firstly, that this ban is not a norm of the Constitution of Ukraine neither for scientists nor for the state election management body; secondly, that this prohibition does not have sufficient legal force without a constitutional justification; thirdly, that this ban does not have an undeniable link of consistency with the Constitution of Ukraine: some claim that this ban corresponds to Article 64 of the Constitution of Ukraine, others claim that it does not correspond to it, but contradicts it.

It is proposed to consider as an alternative to this ban on elections during this martial law the electoral qualification of martial law - a special and temporary restriction of the circle of voters for holding these by-elections in the conditions of this war. A specific version of this qualification is proposed - the qualification of a legal entity.

Key words: elections, martial law, regular elections, extraordinary elections, parliamentary elections, midterm elections of people's deputies, electoral qualifications.

Постановка проблеми. Перші в історії Незалежної України парламентські вибори 1994 року були позачерговими, а не черговими. Після анексії українського півострова Крим у 2014 році вибори національного парламенту країни – Верховної Ради України проводилися двічі: у 2014 та 2019 роках. Обидва рази це були не чергові, а позачергові вибори.

Вперше після анексії Криму необхідність проведення *чергових* парламентських виборів в Україні виникла у минулому 2023 році. Тоді ці вибори мали би відбутися в останню неділю жовтня, у відповідності до частини 1 статті 77 Конституції України. Проте, ці вибори не проводилися у зв'язку із воєнним станом в країні: частина 4 статті 83 Конституції України спеціально передбачає продовження строку повноважень Верховної Ради України «до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану» [1]. Таким чином, в Україні після анексії Криму жодного разу не проводилися *чергові* парламентські вибори, а ті парламентські вибори, які проводилися, були *позачерговими*, або, як їх ще називають, *достроковими*.

На нашу думку, це статистичне узагальнення не втратить своєї актуальності й до кінця цього воєнного стану. Тобто якщо в Україні під час цього воєнного стану і будуть проводитись парламентські вибори, то ці вибори будуть не *черговими*, а будуть *позачерговими*. Підстави так вважати нам надає Основний закон України, який однозначно виключає можливість *чергових* парламентських виборів під час воєнного стану у згаданій статті 83 і нічого не говорить про *дострокові* парламентські вибори під час воєнного стану.

Це припущення дострокових парламентських виборів в Україні під час цього воєнного стану, очевидно, дисонує із поширеним в Україні уявленням про тотальну заборону будь-яких виборів доти, доки в державі діє проголошений указом Президента України [2] і підтриманий законом Верховної Ради України [3] цей спеціальний правовий режим воєнного стану. Утім, нагадаємо, що під час цього воєнного стану в Україні виникла необхідність проведення не тільки чергових парламентських виборів у минулому 2023 році та чергових президентських виборів у поточному 2024 році, а також не забуваємо про такий різновид дострокових парламентських виборів, як проміжні вибори народних депутатів України.

Відмовившись від проведення чергових парламентських виборів у минулому році, Україна залишилась із чинним парламентом; і відмовившись від чергових президентських виборів у поточному році, Україна залишилась із чинним президентом. Інша ситуація складається із проміжними виборами народних депутатів: відмовляючись від проведення цих виборів, Україна безповоротно втрачає склад Верховної Ради.

Цю складну ситуацію емоційно визнав голова парламентської фракції президентської партії «Слуга народу» Давид Арахамія на початку цього року: «Усередині парламенту немає єдності. ... Наближається велика криза. Тобто в нас уже 401 людина в парламенті. ... Я знаю, що в інших фракціях теж є люди, які хочуть піти. Ми вирішили для себе, що не будемо давати голоси за складання мандатів. Тільки за медичними показаннями. А так більше ніяких умов, за яких ми будемо голосувати за скла-

дання мандатів, щоб *зберегти парламент легітимним*» (курсив наш. – М.М.) [4]. Ще раніше, у 2023 році, про цю складну ситуацію у середині парламенту попереджала громадська організація «Лабораторія законодавчих ініціатив» у своєму спеціальному розгорнутому дослідженні цієї ситуації [5]. Наближається перша криза парламенту дев'ятого скликання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проведення цих проміжних парламентських виборів не є очевидним рішенням для відновлення депутатського корпусу Верховної Ради дев'ятого скликання і попередження цієї парламентської кризи в Україні. Відомі нам науковці, які торкалися теми проміжних виборів народних депутатів України в реальних умовах цієї війни, а саме: Ю. Ключковський та В. Венгер, Р. Гринюк й О. Гуцуляк, О. Остапенко, О. Білоскурська, М. Федорчук, Л. Наливайко та інші, обмежуються тим, що говорять про законодавчу заборону цих виборів під час цього воєнного стану і не дозволяють своїм дослідженням виходити за межі цієї заборони.

Наприклад, провідні спеціалісти із виборчого права в Україні Ю. Ключковський та В. Венгер визнають цю заборону проміжних виборів народних депутатів без заперечень: «Правовий режим воєнного стану передбачає заборону проведення загальнодержавних та місцевих виборів, а також всеукраїнських та місцевих референдумів. Отже, під час дії воєнного стану не можуть бути призначені, а тим більше проведені жодні вибори – чергові, позачергові чи проміжні» [6, с. 7].

Цілком схвалює цю тотальну заборону виборів О. Остапенко: «На підставі викладеного підсумуємо, що у період воєнного стану чинне законодавство забороняє проведення будь-яких виборів» [7, с. 91].

Л.Р. Наливайко так само говорить про абсолютну заборону виборів для громадян України під час цього воєнного стану, але за одним винятком: «Згідно з положенням ст. 38 Конституції України, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів публічної влади. Проте, в умовах введення воєнного стану ці права обмежені, що реалізовано через заборону проведення виборів Президента України, всеукраїнських та місцевих референдумів, а також виборів народних депутатів України, за винятком проміжних виборів у виборчих округах на територіях, де воєнний стан не введений» [8, с. 629]. Одразу зазначимо, що нам нічого не відомо про ці виборчі округи для проведення проміжних виборів народних депутатів, які не охоплені цим воєнним станом на території України.

О.В. Білоскурська та М.Д. Федорчук теж вважають, що гарантовані 38 статтею Конституції України виборчі права обмежується і забороняється в умовах воєнного стану правомірною: «Обмеження цього права чітко випливає зі ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», яка закріплює заборону проведення виборів та референдумів у період воєнного стану» [9, с. 12]. Доречі, автори не пояснили, в який спосіб із заборони ординарного закону «випливає» обмеження норми Основного закону.

Обережно і точно, на нашу думку, висловилися стосовно цих проміжних парламентських виборів під час воєнного стану Р.Ф. Гринюк і О.І. Гуцуляк. Автори звернули увагу на те, що «відсутня у Конституції України пряма заборона на проведення проміжних виборів нардепів» [10, с. 115], і припустили, що «теоретично, зміни до законодавства можуть розблокувати певні види виборів під час воєнного стану» [10, с. 115]. Автори не заперечують проти цієї заборони.

Ніхто не стверджує, що ця заборона є прямим конституційним приписом. Але ж, мабуть, з якоїсь вагомою юридичною причини ці проміжні вибори народних депутатів не проводять. Відповідно, **метою дослідження** є з'ясувати з якої саме.

Виклад основного матеріалу. Про те, що таке проміжні вибори народних депутатів України, ми не дізнаємося ні з Основного закону України, ні зі спеціального Виборчого кодексу України. Це поняття міститься в законі «Про вибори народних депутатів України». Якщо відкрити цей закон, то перше, що ми побачимо на місці звичної для нас преамбули буде примітка: «Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України, на підставі Кодексу № 396-ІХ від 19.12.2019, ВВР, 2020, № 7, № 8, № 9, ст. 48» [11].

Цей закон добре відомий в Україні. Після анексії Криму всі вибори українського парламенту проводилися згідно цього закону: і вибори Верховної Ради восьмого та дев'ятого скликань, і всі проміжні вибори до Верховної Ради.

Цей закон є чинним і під час цього воєнного стану (зрозуміло, що в тій самій частині, в якій він є чинним на підставі Кодексу № 396-ІХ, тобто Виборчого кодексу). Цей закон втратить свою силу

остаточно тоді, коли буде обрана Верховна Рада наступного десятого скликання: незалежно від того, чи буде тоді в Україні воєнний стан, чи ні, і незалежно від того, чи буде Верховна рада наступного скликання обрана на чергових чи позачергових виборах.

Державний орган управління виборами в Україні Центральна виборча комісія (ЦВК, або Комісія) визнає необхідність проведення проміжних виборів народних депутатів під час цього воєнного стану. Наприклад, 13 грудня 2023 року ЦВК повідомила, що розглянула питання призначення проміжних виборів народних депутатів України одразу у двох виборчих округах: «До Комісії надійшли Постанови Верховної Ради України від 8 грудня 2023 року, якими достроково припинено повноваження народних депутатів України Дмитра Шпенюва та Максима Єфімова. Вони були обрані на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року в одномандатних виборчих округах № 37 (Дніпропетровська область) та № 48 (Донецька область) відповідно. Як відомо, у цьому випадку виборчим законодавством передбачено, що Комісія має призначити проміжні вибори народних депутатів України» [12].

ЦВК хоча і визнала необхідність проведення цих проміжних виборів народних депутатів, проте не призначила цих дострокових виборів в умовах цього воєнного стану: «ЦВК зазначила, що частиною сьомою статті 16 Закону України “Про вибори народних депутатів України” передбачено, що протягом п’ятого року повноважень Верховної Ради України поточного скликання проміжні вибори не проводяться. ... Також Комісія констатувала, що на сьогодні в Україні триває воєнний стан. А відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” проведення виборів, зокрема до Верховної Ради України, заборонено. ... Тому ЦВК взяла до відома факти дострокового припинення повноважень народних депутатів України, обраних в ОВО № 37 та № 48, без призначення проміжних виборів у цих округах» [12].

ЦВК у цій справі використала два аргументи проти цих проміжних виборів: 1) посилання на статтю 16 в частині 7 закону про вибори народних депутатів і 2) посилання на статтю 19 закону про воєнний стан. Розглянемо ці аргументи детальніше.

Щодо першого аргументу, дійсно, частина 7 статті 16 закону про вибори народних депутатів не передбачає можливості проведення цих проміжних виборів: «Протягом п’ятого року повноважень Верховної Ради України поточного скликання проміжні та повторні вибори не проводяться» [11, ст. 16, ч. 7]. Однак, на нашу думку, ЦВК вже не зможе посилатися на цю норму як аргумент проти призначення проміжних виборів народних депутатів під час цього воєнного стану тому, що під впливом часу в цій нормі з’явилася прогалина. Щоб побачити її розглянемо цей аргумент від ЦВК у повній версії: «Рішення про призначення проміжних виборів народного депутата України в одномандатному виборчому окрузі приймається Центральною виборчою комісією не пізніше як у десятиденний строк з дня отримання відповідного документа про дострокове припинення повноважень народного депутата України, обраного в цьому окрузі (частина шоста статті 16 Закону).

Разом з тим частиною сьомою статті 16 Закону визначено, що протягом п’ятого року повноважень Верховної Ради України поточного скликання проміжні вибори не проводяться. ... Склад Верховної Ради України поточного (дев’ятого) скликання обрано на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. Народні депутати України, обрані на цих виборах, склали присягу на урочистому засіданні Верховної Ради України 29 серпня 2019 року.

Таким чином, *29 серпня 2023 року розпочався п’ятий рік повноважень Верховної Ради України поточного (дев’ятого) скликання*, протягом якого відповідно до частини сьомої статті 16 Закону проміжні вибори народних депутатів України не проводяться» (курсив наш. – М.М.) [13].

Відповідно, 29 серпня 2024 року розпочався *шостий рік діяльності українського парламенту поточного скликання*. Ця стаття 16 (п. 7) говорить лише про п’ятий рік і нічого не говорить про шостий чи інший. Очевидно, ця законодавча прогалина з’явилася під час цього воєнного стану. З чого випливає, що у ЦВК залишається один-єдиний юридичний аргумент проти цих виборів – заборона закону про воєнний стан проводити будь-які вибори під час цього воєнного стану в Україні.

Перш, ніж перейти до розгляду цього другого аргументу, доречним буде зазначити, що ЦВК використовує закон про вибори народних депутатів під час цього воєнного стану не тільки для того, щоб уникнути призначення проміжних виборів народних депутатів. ЦВК використовує цей закон і для заміщення вакантної посади народного депутата. Наприклад, в той самий день 13 грудня 2023 Комісія розглядала ще одну парламентську постанову про дострокове припинення повноважень народного депутата В. Данілова. Щодо цієї справи, то ЦВК використала цей закон не в частині проміжних виборів, а в частині «заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому

окрузі, повноваження яких достроково припинені»: на підставі цього закону ЦВК визнала обраним народним депутатом України М. Соколова замість В. Данілова [14], а через кілька днів зареєструвала його народним депутатом України теж на підставі цього закону [15].

Щодо другого аргументу, як нам вже відомо, ця заборона виборів міститься не в Основному законі, а в спеціальному законі про воєнний стан і є однозначною щодо народного волевиявлення: «В умовах воєнного стану забороняються: ... проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів...» [16, ч. 1, ст. 19]. І хоча в цій забороні, очевидно, не згадуються проміжні вибори народних депутатів, ми будемо вважати, що згідно законодавства України під виборами «до Верховної Ради України» маються на увазі й проміжні вибори народних депутатів, а саме дострокові, а не чергові, тому що ці проміжні вибори проводяться у зв'язку із достроковим припиненням повноважень народного депутата [11, ст. 106]. Якщо ж не зробити цього припущення, то взагалі немає про що говорити - ЦВК втрачає цей останній аргумент не призначати ці проміжні вибори під час цього воєнного стану.

На нашу думку, ця заборона має ту особливість, що під час цього воєнного стану вона є сильнішою за норми закону про вибори народних депутатів та норми інших спеціальних законів про вибори. Саме тому вибори в Україні заборонені не взагалі, а лише під час цього воєнного стану. І саме тому ЦВК, визнаючи необхідність проведення проміжних виборів народних депутатів під час цього воєнного стану, все ж таки, приймає рішення ці вибори не проводити.

З іншої сторони, у відношенні до Основного закону, ця заборона, знову-таки на нашу думку, є слабшою. Основний закон є законом найвищої юридичної сили в Україні [1, ст. 8, ч. 2] і є законом достатньої юридичної сили [1, ст. 8, ч. 3]. І хоча в перехідних положеннях закону про воєнний стан написано, що «нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону» [16, ст. 28, ч. 1, абз. 2], а Конституція, ясна річ, є саме таким нормативно-правовим актом, який був прийнятий до набрання чинності закону про воєнний стан, все одно, на нашу думку, було би помилкою вважати, що під час воєнного стану Конституція втрачає свою найвищу юридичну силу або цей закон про воєнний стан набуває найвищої юридичної сили. Ми вважаємо, що ця норма перехідних положень закону про воєнний стан написана неправильно.

Отже, ми з'ясували, що під час цього воєнного стану Конституція України залишається Основним законом України, тобто єдиним законом найвищої юридичної сили і єдиним законом *достатньої* юридичної сили в єдиній законодавчій системі узгоджених між собою норм права. На нашу думку, з цього випливає необхідність конституційного обґрунтування цієї тотальної заборони виборів, яка сама по собі, як слід вважати, в цій єдиній ієрархічній системі узгоджених норм права не має достатньої юридичної сили навіть під час цього воєнного стану.

ЦВК не обґрунтовує Конституцією свої рішення щодо проміжних виборів народних депутатів під час цього воєнного стану. ЦВК, як ми вже знаємо, посилається лише на закон про вибори народних депутатів і закон про воєнний стан, на інші закони ЦВК не посилається. Проте, в Україні є вчені юристи, для яких конституційність цієї заборони є ясною. Серед них, наприклад, Л. Наливайко, О. Остапенко, О. Білоскурська та М. Федорчук. Вчені, обґрунтовуючи правомірність цієї заборони виборів в Україні під час цього воєнного стану, посилаються на одну і ту саму норму статті 64 Основного закону: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1, ст. 64].

Саме до цієї норми Основного закону відсилає нас пункт третій указу президента В. Зеленського про введення в Україні цього воєнного стану: «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України» [2, п. 3].

Л. Наливайко, О. Остапенко, О. Білоскурська та М. Федорчук слушно зауважують, що виборчі права є правами, гарантованими громадянам України статтею 38 Конституції. І доречно звертають увагу на те, що ця стаття 38, по-перше, відсутня у переліку конституційних прав, які, згідно статті 64 Основного закону, не можуть бути обмежені під час цього воєнного стану, а по-друге, ця стаття 38 згадується у переліку конституційних прав указу президента про цей воєнний стан, які можуть бути обмежені під

час цього воєнного стану. Отже, доходять висновку вчені, виборчі права громадян України під час цього воєнного стану можуть бути обмежені саме так, як це передбачено статтею 19 закону про воєнний стан – тотальною забороною народного волевиявлення. Таким чином, ця заборона виборів, зокрема парламентських проміжних, отримує своє конституційне обґрунтування. Це єдина відома нам спроба конституційного виправдання вживання слова «заборона» до виборів, але не єдина існуюча в Україні думка щодо конституційності обмеження прав людини і громадянина в умовах цього воєнного стану.

Тема обмеження конституційних прав у реальних умовах цієї війни стала дуже популярною серед українських юристів. Зміст статті 64 Конституції досліджується науковцями як в цілому на концептуальному рівні, так і у зв'язку з окремими конституційними правами, які обмежені в Україні під час цього воєнного стану.

Серед дослідників сформувалася одна переконлива, як на наш погляд, думка на суть конституційного обмеження прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, яка передбачена цією статтею 64. Згідно неї, запровадження в країні воєнного стану *не є достатньою умовою* для обмеження конституційних прав громадян під час цього воєнного стану. Наведемо кілька яскравих прикладів цієї думки.

Н. Дорошенко, досліджуючи право громадян України на свободу мирних зібрань (стаття 39 Конституції) доводить, що «сам факт запровадження правового режиму воєнного стану не може слугувати достатньою правовою підставою для дискреції держави щодо обмеження права на мирні зібрання» [17, с. 234].

І.І. Голубенко, Г.В. Самойленко та А.О. Миргородський, досліджуючи право на інформацію (закріплене у 32 та 34 статті Конституції), дійшли аналогічного висновку, що і Н.О. Дорошенко: «Відтак, саме по собі запровадження воєнного стану не є достатньою підставою для обмеження доступу до інформації» [18, с. 316].

Зазначимо, що ці конституційні права статей 32, 34 та 39 так само, як і виборчі права статті 38, віднесені цією статтею 64 Конституції і указом президента про цей воєнний стан до тих конституційних прав, які можуть бути обмежені під час цього воєнного стану.

Далі, Ю.О. Фігель, досліджуючи зміст цієї статті 64 в цілому, дійшов того самого висновку про недостатність воєнного стану для правових обмежень: «Тому не слід розцінювати введення воєнного стану як автоматичне обмеження усіх прав і свобод людини, які можуть обмежуватись чинним законодавством України» [19, с. 229].

М.В. Корнієнко, так само аналізуючи зміст цієї статті 64, доходить того самого висновку про недостатність воєнного стану для обов'язкового обмеження конституційних прав: «Наведене також указує на неімперативний характер припису про обмеження прав людини в умовах воєнного стану» [20, с. 30].

Нам здається ця думка переконливою. У цій статті 64 написано простою і зрозумілою мовою, що «в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод». Якщо в умовах цього воєнного стану *можуть* встановлюватися окремі обмеження прав і свобод, то рівно так само, як ці обмеження права і свободи *можуть і не* встановлюватися. Дійсно, ця норма не є імперативною: вона не встановлює обов'язковості обмеження певних прав і свобод під час цього воєнного стану. І дійсно, цей припис Конституції не вводить автоматично жодні заборони прав і свобод під час цього воєнного стану. Ця стаття 64 однозначна щодо умови воєнного стану: ця умова є необхідною, але не є достатньою.

Підтверджує правильність цієї думки той факт, що Україна під час цього воєнного стану скасовувала деякі правові обмеження, попередньо накладені у зв'язку із введенням в країні цього воєнного стану [21]. Стосовно цього факту є роз'яснення Міністерства закордонних справ України [22] і Міністерства юстиції України [23]. Можливо, в один день цього воєнного стану - а тепер ми не можемо виключати такої можливості - Україна так само скасує і свій відступ від виборчих прав громадян із відповідними роз'ясненнями міністерств через медіа.

З позиції цієї думки, а можливо, навіть з позиції цієї юридичної доктрини, ця тотальна заборона виборів статті 19 закону про воєнний стан не може бути виправдана статтею 64 Конституції, оскільки суперечить їй: ця стаття 64 ясно говорить, що воєнний стан не є достатньою умовою для обмеження виборчих прав, а ця стаття 19 говорить протилежне, що ні, воєнний стан є достатньою умовою для заборони цих прав. Ця стаття 19 є помилкою.

Висновки. Таким чином, ми доходимо висновку, що конституційність цієї тотальної заборони виборів є сумнівною, а її юридична сила не є достатньою. Також ми доходимо висновку, що ЦВК має

тільки один вагомий аргумент проти проміжних виборів народних депутатів – цю заборону, юридична вага якої значно перебільшена в досліджених нами наукових публікаціях.

Також ми доходимо ще одного висновку, про який слід сказати окремо. Якщо наші попередні висновки є правильними, а саме якщо під час цього воєнного стану можливість обмеження виборчих прав є істинним, а заборона виборчих прав є хибною, то з цього випливає виборчий ценз воєнного стану – спеціальне і тимчасове обмеження кола громадян, які в реальних умовах цієї війни можуть відновлювати депутатський корпус Верховної Ради шляхом виборів, наприклад проміжних. Ми би серйозно поставились до виборчого цензу юридичної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96+%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8#Text> (дата звернення: 10.08.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 10.08.2024).
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 10.08.2024).
4. Усередині парламенту немає єдності. *LB.ua*. 30 січня 2024 р. URL: https://lb.ua/news/2024/01/30/595967_useredini_parlamentu_nemaie.html (дата звернення 10.08.2024).
5. Лабораторія законодавчих ініціатив. Депутатопад у час війни: чому кількість народних депутатів зменшується? *ZN.UA*. 23 жовтня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/deputatopad-u-chas-vijni-chomu-kilkist-narodnikh-deputativ-zmenshujetsja.html> (дата звернення 10.08.2024).
6. Ключковський Ю., Венгер В. Передумови та виклики для організації й проведення виборів в Україні у післявоєнний час. Оновлене дослідження з оцінки ситуації / Рада Європи. 2023 р. URL: <https://rm.coe.int/ua-2023-elections-needs-assessment-2777-2271-8729-1/1680ae9b59> (дата звернення 10.08.2024).
7. Остапенко О. Вибори в Україні під час війни: можливість проведення. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: Збірник матеріалів III Міжнародної конференції, м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р. С. 89–92. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/30592/1/zbirnyk_materialiv_konferenczi%C3%AF_06_10_2023-2%20%281%29-90-93.pdf (дата звернення 10.08.2024).
8. Наливайко Л.Р. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології. Серія : Право*. 2024. № 3 (31). С. 622–635. DOI: <http://perspectives.pp.ua/index.php/ nauka/article/view/9741> (дата звернення 10.08.2024).
9. Білоскурська О.В., Федорчук М.Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7–17. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802> (дата звернення 10.08.2024).
10. Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 80. С. 113–123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.16> (дата звернення 10.08.2024).
11. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17?find=1&text=%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE#Text> (дата звернення 10.08.2024).
12. Центральна виборча комісія розглянула питання призначення проміжних виборів народних депутатів України: веб-сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/komisiya-rozglyanulapitannya-priznachennya-promizhnih-viboriv-narodnih-deputativ-ukraini.html> (дата звернення 10.08.2024).
13. Про питання проміжних виборів народних депутатів України в одномандатних виборчих округах № 37 (Дніпропетровська область) та № 48 (Донецька область): Постанова Центральної

- виборчої комісії від 13 грудня 2023 р. № 76 / Центральна виборча комісія. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0076359-23#Text> (дата звернення 10.08.2024).
14. Центральна виборча комісія визнала Михайла Соколова обраним народним депутатом України: веб-сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/tsvk-viznala-mihayla-sokolova-obranim-narodnim-deputatom-ukraini.html> (дата звернення 10.08.2024).
 15. Центральна виборча комісія зареєструвала нового народного депутата України: веб-сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/tsvk-zareiestruvala-novogo-narodnogo-deputata-ukraini.html> (дата звернення 10.08.2024).
 16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.08.2024).
 17. Дорошенко Н.О. Правовий режим воєнного стану як умова обмеження права на свободу мирних зібрань: міжнародно-правовий та національний аспект. *Baltijapublishing.lv*. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-10> (дата звернення 10.08.2024).
 18. Самойленко Г.В., Миргородський А.О. Право на інформацію в умовах збройної агресії РФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 82. С. 311–317. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.49> (дата звернення 10.08.2024).
 19. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. № 2. С. 222–230. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvlkau_2015_2_24.pdf (дата звернення 10.08.2024).
 20. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загально правовий дискурс. *Правничий часопис*. 2022. № 27. С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5> (дата звернення 10.08.2024).
 21. On derogation measures / Council of Europe. 2024. URL: <https://rm.coe.int/0900001680af452a> (дата звернення 10.08.2024).
 22. В МЗС прокоментували перегляд обмежень певних прав людини. *OBOZ.UA*. 29 квітня 2024 р. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/tse-regulyarna-praktika-v-mzs-prokomentuvali-pereglyad-obmezhen-pevnih-prav-lyudini.htm> (дата звернення 10.08.2024).
 23. Міністр юстиції пояснив, що означає перегляд обмежень певних прав людини. *OBOZ.UA*. 29 квітня 2024 р. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/tse-ne-nou-hau-ministr-yustitsii-royasniv-scho-oznachae-pereglyad-obmezhen-pevnih-prav-lyudini.htm> (дата звернення 10.08.2024).